

Neprijavljena konvencionalna kriminaliteta zoper posameznika*

Janez Pečar**

Zanimanje za prikrito kriminaliteto se bolj kot kadarkoli poprej v človeški zgodovini začinja v tem stoletju, čeravno so se tako ali drugače z njo ukvarjali že Bentham, Quetelet, Guerry, Hill, Messedaglia in prenekateri drugi od Obe, Hentiga do raziskav današnjih dni. Zelo zgodaj so namreč spoznali, da je resničnost kriminalitete drugačna od tiste, ki jo prikazujejo organi družbenega nadzorstva v svojih t. i. kriminalnih statistikah. Le-ti nenehno zavajajo javnost s podatki o kriminalu in drugih družbeno negativnih pojavih, o njihovem padcu ali povečanju, zastoju in sploh dinamičnosti ter obsegu, vse to pa prikazujejo kot dejanskost. Po tako prikazanih podatkih se nato oblikuje kriminalna, kaznovalna ali še kaka druga politika takšnega ali drugačnega zatiranja kriminala, ne da bi si delali preglavice, da tisto, s čimer razpolagamo in kar je temelj za dejavnost najrazličnejših političnih, strokovnih in drugih mehanizmov — sploh ni res.

Večina raziskav o prikritosti, temnem polju, temnem številu in neprijavljeni kriminaliteti je bila opravljena v meščanskih družbah. Novejši podatki s posvetovanj kriminalističnih služb socialističnih dežel potrjujejo vesti, da tudi tam na tem področju niso držali križem rok.¹ Ker pa ne objavljajo niti kriminalnih statistik, je toliko manj pričakovati, da bi dajali v javnost tisto, kar so ugotovili, da je prikrito. Zato imamo več podatkov z Zahoda, kjer je zlasti napredovala ustrezna metodologija. Ta gre že tako daleč, da dvomi in kritično pretresa vse, kar je bilo doslej poskušaneega.

S tem v zvezi se že prikritost pojmuje različno in imajo prenekateri pisci svoja mnenja o tem, kaj sodi vanjo in kaj je že izven nje, da pri tem sploh ne omenjamo problematičnosti »virov« podatkov za spoznavanje neznanega. Vsekakor pa sta v ospredju oba udeleženca v kriminalnem paru — to sta žrtev in storilec. Čeprav so še druge možnosti, je vendarle žrtev tista, ki jo

* Pričujoči sestavek je v glavnem izveček iz raziskave Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani z naslovom »Neprijavljena (prikrita) kriminaliteta«, leto 1981, št. 58, ki jo je opravil pisec.

Za raziskavo je bila sklenjena pogodba z Raziskovalno skupnostjo Slovenije in z Republiškim sekretariatom za notranje zadeve SR Slovenije.

** Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, znanstveni svetnik, Inštitut za kriminologijo v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Kuznecova, N. F.: XXVI s'ezd KPSS i aktual'nye napravlenija sovetsoj kriminalologii, Vestnik Moskovskogo universiteta 1981/5, s. 45.

največkrat in tudi kot najbolj zanesljivo uporabljajo za spoznavanje prikritosti.

Znana in prikrita kriminaliteta sta torej precejšnji spremenljivki in odvisni od prenekaterih dejavnikov, ki lahko vplivajo, da je prva manjša od druge (in narobe na kakšnem področju), kje in morda še zakaj.

V naši raziskavi smo določili naslednje izhodišče za obravnavanje pojava. Šlo nam je namreč za prikritost, ki nastaja s tistim delom konvencionalne kriminalitete, ki je oškodovanim žrtvam-posameznikom na določenem območju in ob določenem času sicer znana, toda neprijavljena pristojnim državnim pregonskim organom. Vsega ostalega ali drugih možnosti prikritosti se nismo lotevali. Kar ostane, sicer lahko obstaja, toda ne more biti ne veliko niti družbeno posebej nevarno.

Raziskave o prikritosti kakršnegakoli odklonskega vedenja imajo gotovo svoj »domet« in od njih ni mogoče pričakovati potešitve raziskovalne radovednosti v vsakem primeru. Eno izmed takih področij je pri nas predvsem oškodovanost družbenega premoženja s kakršnimikoli oblikami kriminala. Pri tem gre upoštevati dvoje:

— Posameznik v svoji oškodovanosti v naših razmerah lahko obvladuje položaj, ker obseg in vrednost njegovega premoženja nista tolikšni, da bi prekoračili zmogljivost njegovega nadzora. Kajti pri nas nihče nima toliko, da ne bi vedel, koliko in kaj ima, in za tisto kar ima, skrbi predvsem sam.

— Družbeno premoženje pa v svoji viktimizaciji in glede na različnost in razširjenost samoupravljalskih vlog, delitev dela, zmogljivost nadzora itd. je takšno področje, na katerem nihče nima celotnega pregleda, kaj in kako se z njim dogaja. Hkrati z družbenim premoženjem ponekod sploh neodgovorno ravna in ga slabo varujejo, zlorabljajo in dopuščajo napade nanj tako od »zunaj« kot od »znotraj«.

To so bili zlasti za nas pomisleki, zaradi katerih smo se »zatekli« k zasebni žrtvi, in to so (verjetno) razlogi, da se drugod po svetu ne lotevajo niti zasebnopodjetniške viktimizacije.

Ugotavljanje »prikritosti« je torej dosegljivo le na omejenem področju celokupne viktimizacije, in to predvsem pri posameznem človeku — žrtvi. S storilec kot virom podatkov pa še nismo prišli tako daleč, da bi nam v celoti omogočal vpogled v prikritost politične, gospodarske, strukturalne in še drugačne kriminalitete.

1. Metoda

Zasebni oškodovanec je kot žrtev kaznivega dejanja najbolj primeren vir podatkov za ugotavljanje stopnje prikritosti. Prav zaradi tega spoznanja smo se lotili neprijavljanja tako imenovane konvencionalne kriminalitete na škodo posameznikov. Ker pa živimo v drugačnih družbenopolitičnih razmerah, kot so tiste, v katerih so bile opravljene podobne, nam dosegljive raziskave, smo želeli nekaj več izvedeti tudi o nekaterih drugih vprašanjih. To so zlasti:

- mnenja o obsegu in razvojnih smereh kriminalitete na Slovenskem.
- stališča o varnosti naselja in soseske,
- ali imamo tudi pri nas pojav prestrašenosti zaradi kriminala,
- gledanje na vlogo družbene samozaščite,
- javno mnenje o milici itd.

a) Vzorec vprašancev

V času določitve vzorca (to je 25. 12. 1979) je bilo v ljubljanskih občinah stalno naseljenih 240 988 ljudi, starejših od 17 let. Le-ti so bili temelj za izbor najmanj 500 anketirancev. Ker smo predvideli tudi rezervo zaradi odseljenih, umrlih, nedosegljivih itd. (ugotovili smo namreč razmeroma visoko število sicer prijavljenih oseb, ki pa jih ni bilo v njihovih bivališčih), smo pri odbiri gradiva še posebej zbrali podatke za več oseb tako, da je celotni vzorec obsegal 555 anketirancev, kar je bilo dovolj za posplošenje ugotovitev. Struktura vzorca je zelo ustrezala sestavi prebivalstva ljubljanskih občin (to je mestnega in podeželskega) tako po spolu kot po starosti.

b) Gradivo

Temeljno gradivo, o katerem smo zbrali podatke: so:

- ljudje, in
- izbrana kazniva dejanja, predvsem konvencionalna, ki ogrožajo posameznike. To pa so premoženjska s poškodovanjem tuje stvari in nasilniška (povezana tudi s spolnostjo).

Anketirance smo v prvi polovici 1980. spraševali o njihovi viktimizaciji samo za leto 1979, ko so se še kolikor toliko dobro spominjali morebitne oškodovanosti za krajši čas v bližnji preteklosti. Enoletno obdobje je tudi nasploh najdaljši čas, ki ga uporabljajo tuje raziskave za ugotavljanje temnega polja. To kritično obdobje

povzroča tudi nekatere metodološke probleme, med katerimi je najpomembnejše ločevanje ljudi na žrtve in nežrtve kaznivih dejanj.

c) Inštrumentarij in izvedba ankete

Za zbiranje podatkov smo pripravili posebne vprašalnike, ki smo jih prej preizkusili približno na desetini vzorca. Omejena poraba sredstev za delovanje družbenih dejavnosti, ki je bila prav v času ankete, to je v prvi polovici leta 1980, najbolj neizprosna, nas je privedla do kombinacije doslej znanih uporabljenih metod, in sicer:

- izpolnjevanje vprašalnika, ki ga je anketiranec prejel po pošti,
- anketiranje po telefonu, in
- intervju vprašanca, opravljen po anketarju.

Odločitev (zavestno ali ne) smo prepustili vprašancem. Zato smo kar številne skupine anketirali z eno izmed navedenih možnosti, druge pa z dopolnjevanjem ene metode z drugo. Najpreprostejše je bilo anketiranje tistih, ki leta 1979 niso bili viktimizirani z nobenim od navedenih kaznivih dejanj.

Pri večini vprašanj je šlo za obkrožanje že pripravljenih odgovorov, le manjši del so morali anketiranci spolnjevati sami oz. s pomočjo anketarja. Ugotovili smo, da je bila angažiranost anketirancev največja pri odgovorih, ki so zadevali milico, in najmanjša pri družbeni samozaščiti.

Vprašalnik je vseboval tudi utemeljitev za kaj gre v raziskavi, pojasnila, kako odgovarjati, zahvalo za sodelovanje in željo po nadaljevanju stikov z vprašanci po telefonu ali kako drugače, če bi se pokazala potreba. Le redki so nam to zavrnili. Nekateri pa so sploh želeli zvedeti kaj več o izidih raziskave, zaradi česar smo kasneje v Sobotni prilogi Dela objavili nekaj sestavkov o bistvenih spoznanjih raziskave.

V elaboratu so opravljeni preizkusi s h^2 , uporabljeni pa sta še factorska analiza in analiza variance.

d) Hipoteze

Že od vsega začetka smo izhajali iz določenih hipotez, na katere v elaboratu raziskave tudi ustrezno odgovarjamo. Te zadevajo mnenje o pomembnosti kriminalitete na Slovenskem, obveščenost o njej, stopnjo neprijavljivosti oz. prikritosti, tolerantnosti pri prijavljanju kaznivih dejanj, razločke v pogledih glede na spol, druž-

beni položaj, občutek ogroženosti itd. tja do politizacije varnostnih vprašanj v naši družbi.

Menimo, da so bila nekatera od teh področij pri nas sploh še neobdelana.

A. SPLOŠNE UGOTOVITVE

V tem delu prikazujemo nekaj vprašanj, ki se povezujejo s prikritostjo oz. neprijavljenostjo kriminalitete. V glavnem zadevajo stališča o prestrašenosti pred kriminalom, vprašanja o družbeni samozščiti in milici ter nekaj razložkov, ki izhajajo iz delitve ljudi po spolu ter na žrtve in nežrtve.

1. Nekaj razložkov glede na spol vprašancev

V vzorcu je bilo 260 moških in 295 žensk (oz. 46,8 % in 53,2 %), kar ustreza tudi spolni strukturi prebivalstva ljubljanskih občin. Posebnosti so zlasti:

— čeprav je žensk več, je bilo med moškimi več žrtev kaznivih dejanj;

— ženske imajo o kriminalu grozljivejšo podobo pri marsikaterem vprašanju, zaradi česar nastajajo pri njih še drugi psihološki učinki. Dokaj pomemben med njimi je zlasti strah pred kriminalom (zlasti nasilniškim), ki ga prav zato načenjamo posebej;

— ženske jemljejo kriminalnost in vprašanja o njej dosti bolj čustveno, iracionalno, prizadeto oz. sploh občuteno;

— to poraja pri precejšnjem delu žensk prepričanost, da formalno družbeno nadzorstvo z njimi kadar so žrtve ne ravna ustrezno, in izražajo s tem v zvezi tudi določeno stopnjo nezadovoljstva;

— nekatere psihofiziološke značilnosti, povezano še s stališči o kriminalnosti, kažejo tudi, da so ženske zelo ranljiv del prebivalstva, posebno kolikor to zadeva varnost soseske, obseg kriminala in njegove smeri;

— pritožbe zaradi neugodnih varnostnih razmer, ki jih povzročajo predvsem pijanci, neznanci, madlegovalci, nasilniška dejanja in spolna ogroženost izhajajo predvsem od žensk;

— toda po drugi plati so ženske na splošno slabše poučene o varnostnih razmerah in zanje kažejo tudi manj zanimanja;

— hkrati pa se tudi bolj zavedajo razlogov za neprijavljanje kaznivih dejanj. Drugače povedano, njihove tovrstne racionalizacijske teh-

nike so bolj dovršene kot pri moških oz. so njihova opravičila za tovrstno neprizadetost pogostejša;

— ženske manj dvomijo v enakost obravnavanja ljudi (prestopnikov) pred milico.

2. Anketiranci o prijavljanju kaznivih dejanj na splošno

Prikritost tudi konvencionalne kriminalitete je v velikem obsegu odvisna od prijav oškodovancev. Naša raziskava kaže o tem naslednje:

— večino anketirancev zanimajo kriminaliteta in drugi negativni pojavi v naši družbi;

— skoraj vsi (84,4 %) mislijo, da bi bilo v Sloveniji potrebno bolj prijavljati kazniva dejanja;

— dokaj izdelano imajo mnenje o tem, zakaj drugi ne prijavljajo kaznivih dejanj. Razlog za to so: neprijetne posledice 26 %, izguba časa 20 %, slab odnos do »oblasti« 10 %, nezanimanje 7 %, neuspešnost nadzorstva (milice) 7 %, majhna škoda 7 %, prispevek oškodovanca 2 % itd.;

— večina tudi meni, da je neprijavljanje lahko spodbuda storilcem za ponavljanje kaznivih dejanj;

— ženske bolj nerade prijavljajo kazniva dejanja in obenem pogosteje mislijo, da milica ob dejanjih, ki so jih prijavile, ni dovolj hitro ukrepala.

3. Žrtve / nežrtve

Raziskava je potrdila, da je bila pravilna naša domneva, da viktimizacija oblikuje številne poglede o vprašanih, povezanih z varnostjo in kriminalom. Zato bi se morali zlasti družbenonadzorni organi bolj zanimati za oškodovance in jih obravnavati drugače, ne le kot sredstvo za iskanje storilca. Raziskava ugotavlja:

— da je stopnja viktimiziranosti najbolj očitna pri tistih, ki »nekaj imajo«, in da so najmanj oškodovane skupine, ki »nič nimajo«, oz. ljudje z nizkimi dohodki;

— žrtve se bolj nagibajo k temu, da bi v slovenski družbi dale kriminaliteti prednost pred drugimi družbenimi vprašanji;

— žrtve gledajo na kriminal dosti bolj črnogledlo kot nežrtve;

— žrtve pogosteje mislijo, da je kriminal pred milico bolj prikrit in da le-ta v večjem obsegu ne ve zanj;

— žrtve bolj zanima varnost naselja, v katerem žive;

— žrtve imajo bolj izdelano predstavo o tem, kaj je oz. kaj naj bi bilo »varno maselje«;

— ker so bile oškodovane, pogosteje mislijo, da je v njihovi soseski več kriminala in s tem v zvezi, da tudi v Sloveniji na splošno kriminal narašča;

— njihova viktimiziranost vpliva na »varno počutje« v negativnem smislu;

— kar je morda tudi razlog, da so žrtve kaznivih dejanj pri naslednjih viktimizacijah v večjem številu med prijavitelji in

— da ponavljanje prijavljanja zboljšuje njihove vtise o ustreznem ukrepanju milice.

Če smo kaj spoznali v zvezi z delitvijo anketirancev na žrtve in nežrtve v obdobju enega samega leta, je to, da **oškodovanost**, četudi z malenkostnim konvencionalnim kriminalom, **deluje na posameznika kot določen šok**. Ta mu v dokajšnji meri oblikuje podobo o kakovosti življenja, ki ga mora v določeni soseski živeti. Ker je to lahko zelo usodno, marsikdaj ne prijavlja škode, ker bi bila naznanitev dejanja moteča za njegove odnose v družbenem okolju, še zlasti, če ji sledi intervencija nadzorstva, storilec pa je blizu doma.

4. Strah pred kriminalom

V ocenjevanju kriminalitete naletimo na dve skrajnosti, ki jih je treba upoštevati. To sta:

— čustveno, impulzivno in iracionalno vrednotenje nevarnosti in sklepanje nanjo že iz posameznih epizodnih dogodkov, v katerih so bili udeleženi posamezniki na eni strani in

— uradni pogledi, do katerih prihaja na podlagi analiz kriminalne statistike, ki upošteva izključno znane pojave in temelji na podatkih organov, ki se kakorkoli vpletajo v kazenski postopek ali obravnavanje še pred njim.

Obe plati, med katerima je lahko še dosti drugih variant, se oddaljujeta od resničnosti in ne pomenita dejanskosti.

Naše raziskovanje je potrdilo, da gre pri nas (čeprav nismo pričakovali) tudi za »strah« zaradi kriminala na cesti, ulici, parku itd., se pravi na javnem kraju. Pri tem smo ugotovili, da osebna ogroženost povzroča več prestrašenosti kot premoženjska. To seveda pomeni, da je **osrednja nevarnost t. i. poulična viktimizacija**, ki nastaja predvsem iz muskulaturnega kriminala in zaradi strahu pred tujci. Zlasti ženske se boje

ogovarjanja in nadlegovanja neznancev, vsiljivcev, nasilnežev, klatežev, postopačev, objestnežev, sumljivih »sezoncev« itd. Skoraj polovica (47,8 %) vprašancev je navedla vsaj en pomislek, ki zadeva strah pred kriminalom in njihove občutke glede varnosti, ki niso skladni z uradnimi ocenami.

— Le petina žensk se počuti varne, če so ponoči same zunaj, tretjina med njimi pa sploh ne.

— Varno se počutijo predvsem tisti, ki že sicer opravljajo take poklice, pri katerih uporabljajo fizično silo. **Najbolj nemočni in nebogljivi so vzdrževani, upokojeanci, gospodinje in predvsem starejši ljudje**. Le-ti tudi najbolj izražajo strah pred kriminalom.

— Posebnost je tudi to, da petina vprašancev nima stikov z ljudmi v svoji soseski, in med njimi je velik del takih, ki imajo strah pred kriminalom.

— Zato tudi nevednost lahko povzroča isto čustvo ali čustveno stanje; če že ne strah, pa vsaj neugodnosti in tesnobo.

— Če se po eni strani prestrašenost povezuje z osamljenostjo ali osamitvijo (ali obema) in »nevednostjo«, pa raziskava potrjuje, da obveščena o kriminalu in družbeno negativnih pojavih prav tako ustvarja vznemirjenost.

— Zelo pomembno je tudi spoznanje, da morebitna ogroženost in prestrašenost posameznika izhajata predvsem iz počutja, ki ga ustvarja in oblikuje njegova domača soseska. Zanj je **najbolj pomembno tisto, kar ga neposredno obkroža**, in manj ali pa sploh ne kriminal, kakršen je po splošnih uradnih ocenah.

— Tisti, ki so prestrašeni zaradi kriminala in se ga boje, navadno tudi menijo, da le-ta v Sloveniji narašča, kar pomeni, da osebni občutki oblikujejo splošne ocene.

Strah pred kriminalom je torej imanenten tudi našim razmeram, v katerih živimo s samozaščitno ideologijo. Povezan, kot smo ugotovili, ni le s kriminalom samim po sebi, marveč tudi z nesprejemanjem tujcev. S tem v zvezi ugotavljamo ne le ksenofobijo, marveč tudi določene sestavine narodnega šovinizma, ki je vzpodbujen zaradi desettisoče delavcev iz drugih republik, ki so zaposleni pri nas.

Zatorej strah pred kriminalom in ksenofobija določenega števila našega prebivalstva nista le vprašanji zatiranja in preprečevanja kriminala, marveč tudi politike.

5. Javno mnenje o milici in zadovoljstvo z njo

Ob tej priložnosti ne bo odveč poudariti, da je milica med družbenonadzornimi mehanizmi najbolj vidna, ker je uniformirana, ker javno opravlja svojo vlogo, ker je ljudem v stiskah in težavah najbolj dostopna in ker pri svojem delu lahko uporablja uradno nasilje. Ker se ukvarja z odkrivanjem pojavov in storilcev, je tudi odgovorna za uspešnost, hkrati ko formalno načena postopke zoper odklonskost raznih vrst. Najpomembnejša spoznanja so:

— skoraj polovica vprašancev (44,7 %) meni, naj bi bila milica učinkovitejša, in 70 % tistih, ki tako mislijo, predlaga, na katerih področjih naj bi se to dogajalo. Največ predlogov zadeva dejavnejšo vlogo in večjo zavzetost pri delu;

— večina pa je vendarle zadovoljna z delom milice, čeravno se to zadovoljstvo razpenja med »povprečno« in »zelo dobro«;

— tisti, ki so kakorkoli zadovoljni z delom milice, imajo tudi ugodno mnenje o stanju varnosti v svoji soseski. To lahko pomeni, da je **zadovoljstvo z milico sinonim za varno naselje in ugodno počutje, ki zadeva varnost;**

— za varnost naselja je po mnenjih anketirancev najbolj značilno, da je brez kriminala, brezskrbnost ponoči, sožitje med ljudmi, nadzorovanost, razsvetljenost, da ni motečih objektov in odsotnost tujcev;

— zadovoljstvo z milico je tesno povezano s pogostnostjo videvanja njene dejavnosti. Ne glede na razne pomisleke in nevšečnosti bi lahko iz gradiva, ki smo ga imeli na uporabo, postavili pravilo, ki se glasi: **bolj ko se milica »razkazuje« v javnosti, večje je zadovoljstvo z njenim delom v soseski.** Zato tudi ni čudno, da prenekateri močno pogrešajo večjo navzočnost milice v bližini svojih bivališč;

— toda pokazalo se je, da bi zadovoljni z milico imeli radi zanjo še več pooblastil, in kdor o milici ni vedel dosti, tudi o kriminalu ni imel nobenih predstav;

— večina tistih, ki so imeli o milici dobro mnenje, hkrati o kriminalu pogosteje mislijo, da ga ni veliko in da pred milico ni veliko prikritega;

— tisti, ki so imeli opravek z milico (zlasti kot žrtve) so bili manj zadovoljni z njenim delom in so pogosteje navajali trditve, da vseh ljudi ne obravnava enako.

Kritično mišljenje o milici lahko izhaja iz neprijetnih izkušenj z njo, pri čemer se posameznik pojavlja zdaj kot storilec pojava zdaj kot žrtev

tujega ravnanja. Za namen raziskave pa je bilo pomembno zlasti to, da **jo oškodovanci kaznivih dejanj presojujejo bolj kritično kot drugi.**

Spoznali smo tudi, da so tako imenovani »Police public relations« (policijski odnosi z javnostjo) dosti bolj zamotani, kot se zdi, in da tudi v samozaščitno naravnani družbi ni mogoče javnosti kratko malo narekovati, kako naj misli o vlogi milice in družbenonadzornih mehanizmih sploh. Hkrati pa najbrž tudi nimamo razvitih institucionalnih možnosti, da bi lahko izražali svoje nezadovoljstvo, povezano z varnostnimi vprašanji, ker so to še vedno preveč tabu teme, in to v glavnem brez razloga.

Ni dobro, da znatni odstotki vprašancev o milici ne vedo dosti ali nič.

Končno in ne tako nepomembno dognanje, ki izhaja iz navedb vprašancev, pa je tole; **manj ko imajo ljudje stikov z milico (tudi kot oškodovanci kaznivih dejanj), boljše imajo mnenje o njej in bolj so z njo zadovoljni.**

6. Nekaj stališč o družbeni samozaščiti

Družbena samozaščita poteka v naših razmerah tudi kot nekakšna politizacija varnostnih razmer, ki ima na določenih področjih več uspehov, na drugih pa manj. Pomeni pa razvoj, v katerem se čedalje več ljudi ukvarja z vprašanji, ki so bila dotlej predvsem v pristojnosti države in njenih (pregonskih) mehanizmov. Ker gre za začetek tega splošnega razvoja, ki ga usmerjajo resolucije, priporočila in sploh državni pravni akti, pa sporazumi in dogovori, je razumljivo, da so prenekateri vprašanja urejena bolj organizacijsko kot vsebinsko in da je v formalnih strukturah več ugodnih izidov, kot pa tam, kjer se kaj dogaja. To potrjujejo razmere v gospodarskem in političnem življenju in še kje drugje.

Z raziskavo smo skušali ugotoviti zlasti, kako **družbenopolitična prizadevanja za socializacijo ljudi s samozaščito vplivajo na njihovo dejansko vedenje pri odzivanju na kriminalnost v okolju, v katerem žive, in s tem v zvezi tudi, ali je to kaj povezano s stopnjo večjega ali manjšega prijavljanja kaznivih dejanj.** Pri tem smo primerjali stališča oškodovancev z nežrtvami kaznivih dejanj. Pokazalo se je:

— da ženske na splošno manj vedo o družbeni samozaščiti ali pa so do svojega znanja bolj skromne in kritične. S tem v zvezi imajo tudi manj izdelane predstave, za kaj gre, kajti več

kot tretjina sploh ni vedela, kaj je vsebina družbene samozaščite.

— čeprav 28,5 % vprašancev ve (v času ankete, to je prva polovica leta 1980) o družbeni samozaščiti prav toliko kot takrat, ko so prvič slišali zanjo, vedo vsi drugi več kot prej. Četrtna celo veliko več. **Le 2,2 % ne ve o njej nič.** To pomeni, da politizacija tega področja dosega svoj namen.

— večina vprašancev ve, komu koristi, komu je namenjena in kaj želimo z njo doseči. Nekoliko več zmede in nejasnosti je pri odgovorih, kdo jo vodi in usmerja. Pokazal se je tudi vpliv določenih državnih organov in služb. To je odsev stanja, ki pa za socializacijo ljudi s tem gibanjem ni najbolj ugoden, čeravno so tudi drugje po svetu zlasti policije tiste, ki v javnosti vodijo boj s kriminalom. Pri nas pa ne gre samo za to, ampak za dosti več.

— vpliv družbene samozaščite na posameznika se kaže takole: 24,1 % bolj pazi na varnost okoli sebe, 23,8 % prej opazi nepravilnosti, 10,8 % je bolj previdnih, 15,3 % se ni spremenilo v ničemer.

— toda več kot polovica vprašancev ni vedela, kje je bilo doslej največ storjenega in kje bi bilo potrebno odslej več storiti oz. s čim bi se v zvezi z družbeno samozaščito morali bolj ukvarjati.

— **pri večini vprašanj o družbeni samozaščiti ni bilo nobenih razločkov med žrtvami in ne-žrtvami kaznivih dejanj.** To lahko kaže na površinsko dojetje tega dogajanja, ki še ne obsega take posameznikove notranje in zavestne opredeljenosti, ki bi pomenila napotilo za ravnanje, če ne že kar del splošne človekove kulture. Lahko tudi pomeni, da ljudje nanjo sicer pristajajo in marsikaj store, če je potrebno, toda zaradi kratkotrajnosti razvoja jim še ne pomeni takšne ponotranjenosti, da bi se lahko z njo poistovetili tako akcijsko kot psihično.

Iz raziskave izhaja, da so tisti, **ki bolj obvladujejo vednost o družbeni samozaščiti, tudi bolj vznemirjeni** zaradi družbeno negativnih pojavov, medtem, ko je med tovrstnimi nevedneži dosti ljudi, ki si ne belijo glave z varnostjo, kriminalom in drugimi motečimi pojavi.

Med t. i. družbenosamozaščitno osveščenostjo in viktimizacijo s kriminalom ter odzivanjem nanj nismo našli neke posebne zveze, morda tudi zaradi tega, kot ugotavljajo politične ocene, ker nimamo izdelanih napotil za njeno oživljanje² in ker se je doslej predvsem ukvarjala z varstvom

² Delo, 7. 11. 1981.

ustavne ureditve in vprašanji državne varnosti,³ manj pa z drugimi področji. Hkrati pa je v njej še vedno preveč političnosti in premalo strokovnosti.

Socializacija ljudi z družbeno samozaščito pa je prinesla tudi:

— potrebo po ustrežnejšem delovanju varnostnih, pravosodnih in drugih organov, do katerih se v zadnjih letih goje zahtevnejša pričakovanja, in

— večjo kritičnost, tako do vodilnih družbenih struktur in njihovega ravnanja kot do varnostnih razmer, zlasti v okolju kjer živi posameznik.

B. NEPRIJAVLJANJE

Doslej je navedenih nekaj podatkov, ki tako ali drugače zadevajo **odgovore vseh vprašancev iz vzorca.** Gre v bistvu za določena spoznanja javnosti na izbranih področjih.

Odslej dalje pa gre le za žrtve kaznivih dejanj, oškodovanih v letu 1979. Le-teh je bilo 241 ali 43,4 %. Za žrtev smo šteli vsakega vprašanca, ki je bil leta 1979 oškodovan z enim ali več konvencionalnimi kaznivimi dejanji. Tako je 241 oseb utrpelo 405 raznih kaznivih dejanj ali 1,7 kaznivih dejanj na posamezno žrtev.

1. Neprijavljanje in žrtve

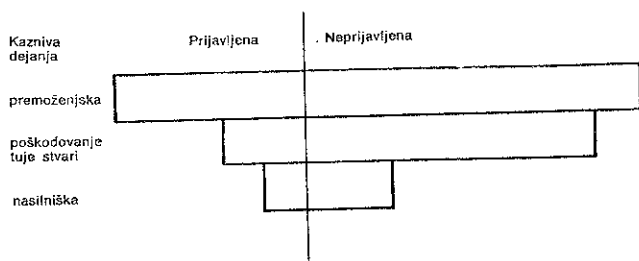
Od 405 kaznivih dejanj, za katera so nam povedali oškodovanci, je bilo prijavljenih 111 ali 27,4 %.

Stanje kriminala na škodo zasebnikov in število neprijavljenih pojavov ni pretresljivo in ne ključnega pomena, tako za varnost kot za zakonitost, kajti naša družba je dosti bolj ogrožena od drugačnega kriminala, ki se ga s to raziskavo nismo lotevali. Toda za posameznika je vendarle pomembno, kaj se mu dogaja, za družbo in njene nadzorne mehanizme pa, kako se na to odzovejo.

Kazniva dejanja	Število	Neprijavljena	
		število	%
Premoženjska	217	138	63,6
Poškodovanje tuje stvari	236	120	88,2
Nasilniška	52	36	69,2

³ Delo, 11. 11. 1981, s. 10.

Grafikon št. 1

Za žrtve zasebniške oškodovanosti so pri prijavljanju pomembni predvsem višina škode, uporabnost predmeta, odnos do storilca, zamuda s časom ob in po prijavitvi, socialni položaj oškodovanca in ne nazadnje podoba pregonskih organov (tudi milice) v očeh oškodovancev.

Ne glede na povedano pa bi vendarle postavili načelo, po katerem so zlasti glede premoženja všteti poškodovanje tuje stvari) **najpogosteje neprijavljena manj pomembna kazniva dejanja**. Toda to pomembnost odbira slehernik po svojih izhodiščih. Pri tem so znatna odstopanja od gornjega pravila. Nekdo ne prijavlja oškodovanosti z nekaj tisoč dinarji, drugi pa išče uradno posredovanje za tatvino predpražnika ali zaradi polomljenega plota. Toda splošne zakonitosti vendarle teže k neznatnosti, čeravno so tudi izjeme, ki jih neredko oblikujejo razmerja storilca in žrtve, soodgovornost za posledico, socialno okolje, sloves kateregakoli od obeh v »kriminalnem paru« in še marsikaj drugega, včasih čisto osebnega.

Kakovost razmerij do soljudi je pomembna okoliščina za prijavljanje predvsem personali-

zirane kriminalitete in sploh pri kaznivih dejanjih, v katerih se oba udeleženca v kriminalnem paru poznata že dolgo pred posledico. V takih primerih zgublja svoj pomen škoda, uporabnost predmeta in še marsikaj drugega, kar ni več toliko vezano na predmetnost, ampak znatno bolj na čustvenost do ljudi in razmerja z njimi. Tega pa ni lahko meriti, prešteti, tehtati itd., ker je preveč individualizirano, pri enem tako, pri drugem pa drugače.

Po vrstnem redu ostajajo najbolj neprijavljene: navadne tatvine, poškodovanje tuje stvari, lahke telesne poškodbe, tatvine motornega vozila, vlomne tatvine, raznovrstna nasilniška dejanja, ki že imajo občutne posledice itd.

Najdosledneje so prijavljene hude telesne poškodbe in odvzema ter tatvine motornega vozila.

V zvezi z imovitostjo ali socialnim položajem žrtev gre pristaviti še tole:

— tisti z ugodnejšim gmošnim položajem dajejo več priložnosti za viktimizacijo;

— zato so vprašanci s strokovnimi, upravnimi in podobnimi poklici z zahtevnejšo izobrazbo pogosteje prijavitelji občutnejše oškodovanosti, hkrati ko jih manjše škode ne motijo toliko;

— še največ prijavljajo tisti, ki so »vzdrževani« in med »neaktivnimi«.

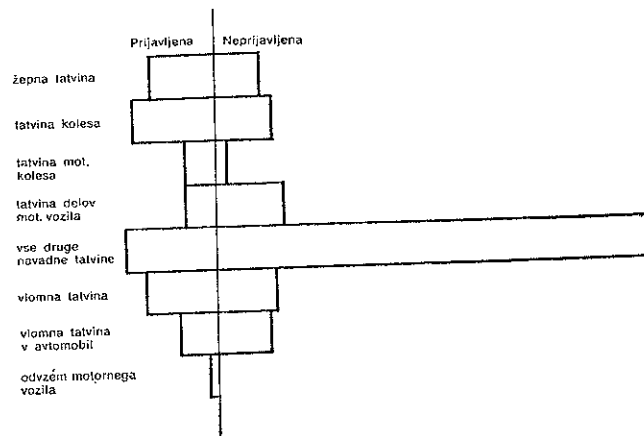
Pa še:

— kje se varneje počutijo, so manj spodbujeni za prijavljanje kaznivih dejanj;

— večje količine kriminala v soseski in sploh številnejši in občutnejši pojavi kriminala v bivalnem okolju pospešujejo prijavljanje in

— vtis o naraščanju kriminala prav tako vpliva spodbudno.

Grafikon št. 2

2. Domnevanje prikritosti in njena uporabnost

Temno polje, s katerim smo se ukvarjali v raziskavi, **obsega zamolčanje viktimizacije na škodo posameznikov**. To je seveda le določen del vsega tistega, kar je resnično. Nismo zajeli oškodovanosti družbenega premoženja, ki ga je po vrednosti in količini znatno več kot tistega, ki ga imamo zasebniki vsi skupaj in ki se kakorkoli lahko odnese in poškoduje.

Izračun stopnje neprijavljenosti smo zastavili iz dveh zornih kotov: s koeficientom in z mejami intervala zaupanja (za nekatera kazniva dejanja). Le-ta je za vsoto vseh izbranih kaznivih dejanj od 1 : 2,5 do 1 : 3,0. Interval zaupanja s

s spodnjo in zgornjo mejo je izračunan po obrazcu.⁴

$$P(p - z_{\alpha} s_p < \pi < p + z_{\alpha} s_p) = 1 - \alpha$$

a) Premoženjska kriminaliteta

Koeficienti neprijavljenosti so: žepna tatvina 1,750, tatvina kolesa 1,733, tatvina motornega kolesa 1,333, tatvina delov motornega kolesa 3,166, vse druge navadne tatvine 5,824, vlomna tatvina 1,786 in vlomna tatvina v avtomobil ali z njega 2,429.

Interval zaupanja pa je pri vseh navadnih tatvinah 1:4,8 do 1:6,9 kar pomeni, da na eno prijavljeno tatvino pride od 4,8 do 6,9 neprijavljenih (ali skoraj 7).

Najmanj prijavljene so navadne tatvine, kar je zaradi nizke škode in nepomembnosti ukradenih reči docela normalno. Prijavljanje tatvin delov motornega vozila se kaže pretežno kot brezuspešno početje, čeprav smo, kar zadeva vozila, zelo »ranljivi«. Vrednosti ukradenih predmetov iz vozila niso majhne, toda občutki krivde nam zaradi morebitne nezavarovanosti (in soodgovornosti) preprečujejo večjo prijavljivost. Vlomne tatvine so že nevarnejši kriminal, tako po vrednosti ukradenih reči kot po zavrnjenosti dejanja. Kolikor toliko so še prijavljive tatvine koles in žepne tatvine, toda pripravljenost prijavljati dejanja močno ovira slaba uspešnost odkrivanja storilcev (nek oškodovanec iz vzorca ni prijavil tatvin treh novih koles v enem letu).

Anketirani oškodovanci nam niso povedali za noben rop in roparsko tatvino, kakor tudi ne za goljufije in zatajitve.

b) Poškodovanje tuje stvari

Poškodovanje tuje stvari je zelo pogosto kaznivo dejanje, na katerega po našem mnenju tudi žrtve iz vzorca niso bile dovolj pozorne. Koeficient neprijavljenosti je 4,121, medtem ko sta spodnja in srednja meja intervala zaupanja med 1:3,5 in 1:4,7.

Ločeno obravnavanje tega pojava od konvencionalnega premoženjskega kriminala narekujejo predvsem uničevalnost in vandalizem, ki izražata nasilnost nad premoženjem brez namena prilaščanja. Eno **izmed najbolj ogroženih reči s temi dejanji je zopet vozilo** (toda ne v prometni nezgodji).

⁴ Te izračune, kot faktorsko analizo in analizo variance, je opravil Cveto Trampuž, višji predavatelj FSPN.

Na neprijavljivost, kakršna je, vplivajo poleg nekaterih drugih razlogov velike količine neznatnejših dejanj.

c) Nasilniška kriminalnost

Zaradi nizkih števil pri prijavljenem nasilniškem kriminalu v vzorcu sta izračun in uporabnost koeficientov neustrezna. Iz teh razlogov tudi nismo ugotavljali stopnje zaupanja pri posameznih vrstah kaznivih dejanj. Koeficienti so zato le orientacijski, so pa: pri hudih telesnih poškodbah je 1,0 (kar pomeni, da jih je v glavnem toliko, kolikor je prijavljenih, ker gre za taka dejanja, pri katerih poškodovanci potrebujejo zdravniško pomoč in so že zaradi tega vezani na prijavitelje). Lahka telesna poškodba ima $K = 2,785$, druga nasilniška dejanja pa $K = 4,0$. Ker je dosti nasilja skritega tudi v prekrških zoper javni red in mir s pogosto težko določljivimi mejami med kaznivim dejanjem in prekrškom, je nasilja kot kriminala lahko dosti več.

d) Uporabnost

Za primer navajamo uporabnost koeficienta, ki pomeni nekakšno srednjo vrednost med intervaloma stopnje zaupanja in omogoča bolj stalen izračun domnevnega števila pojavov posamezne vrste.

Če je bilo leta 1979 v ljubljanskih občinah prijavljenih milici oz. organom za notranje zadeve 1293 »drugih navadnih tatvin«, jih je po izjavah žrtev ($K = 5,824$) 7523, oz. če bi ta podatek z nezaupanjem prenesli na vso Slovenijo, bi jih bilo 31 286, medtem ko je bilo organom za notranje zadeve prijavljenih le 5501.⁵

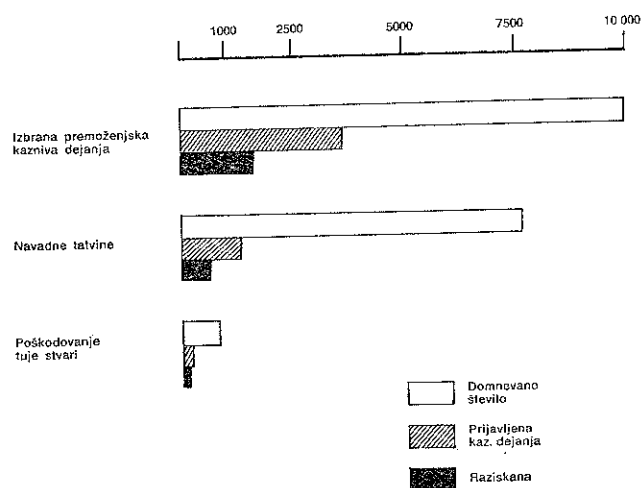
S koeficienti oz. stopnjami zaupanja je mogoče izračunati domnevano število pojavov. Imajo orientacijsko vrednost. Kažejo, če ne drugega, da so uradne kriminalne statistike predvsem podatki o dejavnosti tega ali onega pregonskega organa, ne pa odsev dejanskosti.

Dokaj neugodno podobo daje tudi izračun domnevanih neprijavljenih pojavov v primerjavi s številom kaznivih dejanj, vsebovanih v statistikah organov za notranje zadeve, zlasti če zraven upoštevamo še stopnjo raziskanosti v ljubljanskih občinah za leto 1979. To prav tako prikazujemo z ustreznim grafikonom.

⁵ Po podatkih RSNZ, posebej pripravljenih za namen raziskave.

Grafikon št. 3

3. Razmišljanja

V zadnjih letih je o t. i. merjenju viktimizacije izredno veliko spoznanj zlasti v zahodnem svetu pa tudi v socialističnih državah ne opuščajo možnosti ugotavljanja, koliko je kriminalni svet drugačen od tiste podobe, ki jo prikaže uradna kriminalna statistika. Ker so vsebinska spoznanja v marsičem odvisna od stanja v posameznih delih sveta, kjer merijo temno polje, in ker se s tem ukvarjamo tudi mi, gre omeniti nekaj metodoloških in vsebinskih posebnosti, ki izhajajo tudi iz pričujočega raziskovalnega dela.

— **Izpraševanje zasebnih žrtev o oškodovanosti s kriminalom je verjetno še najboljša metoda za zbiranje podatkov, še zlasti, če gre za ugotavljanje neprijavljivosti.** Toda žrtve so prav tako vir napak. Od njih so pravzaprav odvisni razlogi za prijavljanje, ki neredko ostajajo prikriti, da sploh ne govorimo o tem, da je v takšnih anketah veliko odgovorov »ne vem«. Le-ti niso odvisni le od spomina v raziskavi, pogosto tudi s podatki, ki lahko sodijo v posameznikovo intimnost. Ker pa raziskave te vrste obravnavajo vprašanja, ki se javnosti največkrat zdijo »policijska« zadeva, se tudi zbiranje podatkov pri ljudeh pogosto dozdeva kot nekakšno policijsko spraševanje. Odtod tudi vprašanja resničnosti odgovorov, njihovega olepševanja in marsikaj drugega, vštevši motiviranost zanje.

— Ugotavljali smo, da so **razlogi za neprijavljanje** dokaj povezani s socialnim položajem in

varnostnim počutjem v soseski in so **dosti bolj zamotano področje**, kot se zdi na prvi pogled. Viktimiziranost ima pogosto intimne, diskretne, nedoumljive in večstranske razsežnosti in pri njej ne gre zgolj za preprosto oškodovanost v smislu razumevanja dejstev, pomembnih za kazenski postopek. Pripovedovanje o viktimizaciji je za marsikoga vprašanje zasebnosti, ki ga oškodovanec lahko šteje kot ogrožanje njegove nedotakljivosti, še posebno, če ima svoje predstave o vdiranju tujih ljudi (četudi za raziskovalno delo) v svoj zasebni svet. Niso bili redki, ki nam niso mogli pojasniti, zakaj kaznivih dejanj niso prijavili, drugi pa so se počutili odgovorno in nelagodno. Nimamo še inštrumentarija, ki bi bil tak, da tudi intervjuvanja viktimiziranih ne bi spreminjal v duševne bolečine, tesnobo, občutke krivde itd. Pri tem vendarle ne gre zgolj za sodelovanje, marveč pri marsikom za znatno več.

— Metodološke raziskovalne tehnike obsegajo analitična, eksperimentalna in vrednostna lotevanja. Vsako od njih je v matematično-statističnem in pojasnjevalnem smislu, lahko docela v redu, toda še vedno ostaja odprto vprašanje, ali zbrani podatki ustrezajo dejanskosti, takšni kakršna je.

— Preveritve nekaterih tujih raziskav so pokazale, da vprašanci zlasti radi pretiravajo v navedbi škode in nevarnosti pojava, da so bolj izobraženi bolj sodelujoči, ker imajo boljše »kulturo testiranja in merjenja«, hkrati ko so bolj »zgovorni« in zato vzbujajo vtis zanesljivosti, da je oškodovanje višjih slojev bolj običajen pojav kot pri drugih, da ne omenjamo razločkov med oškodovančevim in policijskim ocenjevanjem pojava⁶ itd.

Nekatere naše ugotovitve so skladne s pravkar navedenimi, druge pa zopet ne. Nismo namreč imeli vtisa, da so oškodovanci v našem vzorcu pretiravali v škodi in nevarnosti, prej narobe. Menimo celo, da so nam **marsikatero dejanje zamolčali** in da je to, kar smo zvedeli, res najnižja stopnja zaupanja, ki je ne gre zniževati. Še najbolj skladno s tujimi ugotovitvami je, da so bili **intelektualci bolj sodelujoči** in bolj ustrezljivi kot drugi.

— Tuja mnenja o metodologiji merjenja viktimizacije tudi ugotavljajo ne le, da ima **telefonsko intervjuvanje prednost** pred intervjuji po anketarjih, marveč, da je tudi do 70 % cenejše

⁶ Glej zlasti: Skogan, Wesley: *Issues in the Measurement of Victimization*, June 1981.

in bolj sprejemljivo.⁷ Znatno del anketirancev smo namreč spraševali po telefonu in smo imeli vtis, da je bil razgovor za marsikoga popestritev dneva. Spoznali smo tudi, da je določen del mestnega prebivalstva zelo osamljen.

— To, do česar so pripeljala razmišljanja o ugotavljanju temnega polja kriminalitete, je resno opozorilo, da so raziskave o prikritosti bolj **možnost za poudarjanje netočnosti in nedoslednosti** uradnih kriminalnih statistik in poročil, ki iz njih izhajajo, kakor pa sredstvo za spoznavanje resničnosti. Toda, če gre za kakršnokoli približevanje dejanskosti, je vendarle boljše, da imamo nekaj več od tistega, kar je uradno na razpolago.

— Verjetno se do sedaj še nihče ni ravnal po ugotovitvah raziskav o prikritosti v tem smislu, da bi njim ustrezno spreminjal kaznovavno in sploh kriminalno politiko ter da bi fizične, materialne in druge sile uporabljal glede na porazdeljenost in gostitve prikrite kriminalitete. Od tod vprašanje, **ali sploh želimo zvedeti, kakšna je vsaj približna podoba dejanskosti**. Ali je sploh zeleno imeti več kriminala, do česar bi prišlo že samo, če bi obstoječega bolj prijavljali, in kaj bi se sploh zgodilo (ali moralo zgoditi), če bi do tega prišlo? To ni več kriminalno-politično, marveč družbeno vprašanje.

— V raziskavah o merjenju viktimizacije se navadno odločajo za enoletno opazovanje oškodovanosti posameznikov. Nekateri priporočajo celo krajša časovna obdobja, ki omogočajo boljše razpoložljivost podatkov in svežost spomina. Ta čas pa je hkrati **merilo** za delitev vprašancev na žrtve in nežrtve. Mi smo spoznali, da je to **v nekaterih ozirih velik nesmisel**, še zlasti, če pričakujemo med obema skupinama pomembne razločke. Le-teh včasih sploh ne more biti, ker je kakšna viktimizacija iz prejšnjih let pri nežrtvah v kritičnem letu pomembnejša od oškodovanosti žrtve v opazovanem času in narobe. S tem v zvezi bi bila boljša primerjava skupin tistih, ki so bili kadarkoli žrtve, in tistih, ki to niso bile nikoli. Nasplošje pa menimo, da ima prav ta okoliščina nešteto vsebinskih in ne le metodoloških zapletov.

— Naša raziskava se ukvarja le s konvencionalnim kriminalom na škodo posameznikov. V celoti ostaja **odprto vprašanje merjenja viktimizacije, zlasti družbenega premoženja, v kakrš-**

nihkoli oblikah. Če kje, je pri nas toliko bolj v ospredju spoznanje, da s prikazi o žrtvah ne moremo ugotavljati večine gospodarskega kriminala, kriminalitete belega ovratnika, strukturne odklonskosti in še marsičesa. Ne le, da žrtve teh in podobnih pojavov največkrat sploh ne vedo, da so bile viktimizirane (ali zvedo znatno kasneje), marveč največkrat sploh ni jasno, koga spraševati o viktimizaciji. Če je to kolikor-toliko jasno v kapitalističnem svetu za tradicionalna kazniva dejanja na škodo zasebnega podjetnika (lastnika proizvodnih sredstev), je to v naših razmerah skoraj nemogoče. Zato bi morali na tem področju najprej ustvariti ustrezno metodologijo zbiranja podatkov, kar se nakazuje kot osnovna naloga in hkrati dokaj nerešljiv problem glede na učinkovitost metode.

— V našem vzorcu 555 vprašancev iz ljubljanskih občin je bilo 241 žrtev kaznivih dejanj v enem samem letu. Čeprav gre pretežno za manj nevarni kriminal (kakršen je pri nas konvencionalni sploh), nastaja vprašanje, **ali je mogoče, da kdo v nekoliko daljšem obdobju sploh ne bi bil oškodovan s kriminalom**. In ker smo obravnavali oškodovanost posameznika po posamezniku le za nekaj kaznivih dejanj (ki jih v človeški zgodovini poznamo že od nekdaj), se zopet lahko vprašamo, ali se nismo na določeno viktimizacijo že tako navadili, da je sploh ne jemljemo resno in z občutenostjo. Morda prav to dokazujejo nekateri visoki odstotki neprijavljivosti. Hkrati bi se lahko vprašali tudi, koliko storilcev kaznivih dejanj hodi okoli, ne da bi jih dosegla »roka pravice«.

— Dosti ljudi si predstavljajo, da je varnost v naselju zagotovljena le (če se izrazimo ustrezno strokovno), s pokrivanjem terena z uniformiranimi silami družbenega nadzorstva. K temu dodajajo ali predlagajo še razsvetljenost ulic, odsotnost gostiln in bifejev in bivališč tujcev. Četudi niso redki tisti, ki priporočajo sožitje med ljudmi in še kaj, kar je v zvezi s človeškimi vrednotami, pa v pojmih o varnosti zdaleč prevladujejo navzočnost uniforme, patroliranje, grožnja itd. Glede na to je zaupanje v uradni nadzor še vedno dokaj ustaljen proces, ki ga (tudi pri žrtvah kaznivih dejanj) še ni vidno načela ideologizacija družbene samozашčite. Vse kaže, da je **način življenja** takšen, da **onemogoča uspešnost primarnih in sekundarnih kontrol**, kar ima za posledico čedalje večje zaupanje v organe formalnega družbenega nadzorstva. Zato prav na tem področju čaka našo družbo

⁷ Npr. Evans et al.: Canadian Victimization Surveys... Canadian Journal of Criminology 21, 1979. 2. s. 168, in drugi.

še dosti dela pri odvracanju zaupanja v državo. Kajti to zaupanje bo treba preusmeriti k nadzornim dejavnostim združenih ljudi (in čedalje manj države).

— Končno, gre premišljati, čeprav je to čista utopija, kaj bi se zgodilo, če bi vsi prijavljali vsako viktimizacijo? Koliko bi se svet moral spremeniti prav zaradi tega? Ali ni morda vendarle še najbolj naraven izbirni mehanizem, ki ga v celoti gledano ne gre spreminjati (razen s preprečevanjem), ker bi se sicer znašli pred velikim vprašanjem, ki bi nas spravljal v zagato še bolj kot temno polje kriminala, ki ga brez težav sprejemamo.

SKLEP

V raziskavi, o kateri pišemo v tem sestavku, smo se ukvarjali s tistim delom prikritosti, ki je odvisna od zasebnih žrtev. Prikritost je posledica prenekaterih dejavnikov in zato ni odvisna samo od neprijavljanja. To neprijavljanje dejansko obsega pretežni del temnega polja (gledano z zornega kota žrtev) — ne pa vsega. Kolikor namreč kot vir podatkov za približevanje resničnosti o kriminaliteti, storjeni nad posamezniki, jemljemo žrtve kaznivih dejanj, moramo upoštevati še:

- morebitno nevednost žrtev o njihovi lastni viktimizaciji,
- takšno percepcijo oškodovanosti, ki ne vzpodbuja k zavestnemu odzivanju nanjo, ne v takšnem ne v drugačnem pogledu in
- druge razloge na njihovi strani.

Zato ima tudi povpraševanje žrtev o njihovi oškodovanosti več vrzeli, zaradi katerih je **iskanje čiste resnice o kriminaliteti precejšen »mit«**. Temu pa se vendarle ne gre odpovedovati, čeprav v zadnjih letih nastaja polno pomislekov in dvomov tako vsebinske kakor metodološke narave. Ker pa so uradne kriminalne statistike vse preveč podoba dejavnosti posameznega organa, ne pa dejanskost o kriminalu, so raziskave o prikritosti vendarle koristne.

Mislili smo, da socializacija z družbeno samozaščito že ustvarja takšno vzdušje, ki je bolj naklonjeno sodelovanju žrtev z nadzornimi mehanizmi. Toda pri nas veljajo podobne zakonitosti kot drugje po svetu, le v zmanjšanem obsegu, ker se tudi naše kriminalitete ne da pri-

merjati s tisto v drugih družbenopolitičnih razmerah.

Spoznanja o prikritosti ne glede na to, ali nastajajo iz neprijavljivosti velikega števila pojavov ali kako drugače, imajo poleg teoretične vrednosti tudi praktično uporabnost. Raziskave o prikritosti bi najbrž morale napotiti organe odkrivanja na ustreznejšo konceptualno zasnovanost pokrivanja terena, nadzora nad ogroženimi kraji, ljudmi itd. Preprečevalne dejavnosti bi morale upoštevati ne le znano, marveč tudi domnevno resničnost odklonskosti, tako po času kot po lokacijah ipd. Kazensko pravosodje se ne bi smelo v svojem odzivanju na kriminalni svet omejevati le na »sojene« in »obtožene« primere, ker mora v odzivu nanje, v svojem splošno-preprečevalnem vplivu upoštevati celoto in ne le del kriminala, ki je poznan. Le-ta ne pomeni vse nevarnosti, ampak le njen vzorec. Prijavljanje, kot smo ugotovili, je v določeni meri funkcija zaupanja in sodelovanja zasebnega oškodovanca s pregonskimi organi in zato nekakšno merilo za odnose z javnostjo (čeprav ne edino). Le-ti pa po razmerjih med prijavljenimi in neprijavljenimi pojavi miso idealni in sploh ne takšni, kakršne si želimo.

Neprijavljanje, varnost in še marsikaj, kar se povezuje z njima so tudi čustvena vprašanja, ki postajajo prek strahu in prestrašenosti zaradi kriminala, ter odklanjanja tujcev in neznancev celo politični problem. Od tod tudi vprašanje, kdaj obravnavanje kriminala politizirati, zakaj in kako naj se to spodbuja.

S tem v zvezi ni težko priti do dognanja, da je **varnost slehernika in vseh kot celota pomembna za kakovost našega življenja**, in to zdajle in tukaj, v posamezni soseski in v Sloveniji nasploh. Njeno občutenje pa nastaja ne le iz tistega, kar je vsebovano v kriminalnih statistikah, ampak prav tako iz tistega, kar žrtve pred pregonskimi organi zamolčijo.

Zato raziskave o prikritosti ali o neprijavljanju raznih dejanj odpirajo mnoga vprašanja, ki presegajo zgolj razmišljanje o temnem polju kriminala. Le-ta je vedno posledica številnih dejavnikov tako na strani oškodovancev kot družbe, v kateri žive bodisi kot žrtve bodisi kot storienci kaznivih dejanj. Raziskave o prikritosti posegajo torej v več kot to. Nekaj tega predstavljamo tudi s tem sestavkom.

Rokopis končan 19. 1. 1982.

UDC 312.7:343.123.63

Unreported Conventional Crime Against Individual

Pečar dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

The data used for this paper are mainly taken from research on hidden crime which deals with unreported conventional crime, known to individual victims.

The research sample consisted of 555 respondents, selected by a special method in the region of Ljubljana and its communities, where by the end of 1979 the number of inhabitants with settled domicile, aged over 17, reached 240,988.

Among other things, this research also deals with the fear of crime, feelings of security, public attitudes towards the police and social self-protection and some other questions concerning differences in sex and (non) victimization.

It was stated that victims did not report 63.5% of criminal offences against property — 88.2% of such offences involved damaging another person's

property — and 69.1% of various kinds of violent crime. According to calculations, the degree of unreported crime in selected offences is 1:2.5 to 1:3.0, in damaging another person's property 1:3.5 to 1:4.7, in common theft 1:4.8 to 1:6.9 etc.

The reasons for non-reporting are: insignificance of the incident or damage, perception of victimization, acquaintance with the offender, the social status of the victims and their relationships with their social environment, etc.

Victimization has an important influence on the formation of attitudes towards such questions as crime and security in the neighborhood as in Slovenia as a whole. For this reason, victims look at agencies of social control with less optimism and have more critical attitudes and greater requirements.